

FEATURES OF LEBANESE “CONSOCIAL DEMOCRACY”

Bahlul Nuri¹

UDC: 321(569.3)

LBC: 66.03(5Leb)

HoS: 36.1

DOI: 10.33864/2790-0037.2024.v5.i3.66-76

Keywords:

Lebanon,
“Consensual democracy”,
Identification,
Politics,
Priority,
Bishara Boutros al-Rai,
Republic of Egypt,
Libya

ABSTRACT

As is well known, Lebanon’s consociational model is designed to bring stability to the country. The model is currently alleged to have caused serious political problems:

- Political paralysis: Mutual veto power often leads to government blockage, making it difficult to implement reforms or effectively resolve crises.
- Elite entrenchment: The system often entrenches traditional sectarian elites, which often hinder change and meaningful reforms and reinforce the political status quo.
- Constitutional contradiction: The Lebanese Constitution explicitly advocates the national goal of eliminating political sectarianism, but at the same time provides detailed guidelines for the existence of sectarianism, creating a fundamental contradiction that has stalled development for decades.

Based on the 1943 National Pact and modified by the 1989 Taif Agreement, this system aims to manage sectarian divisions, but often ends up with a democracy characterized by elite negotiation and consensus rather than majoritarian rule.

The article examines the features of the Lebanese “consensual democracy”. The author presents a brief description of the main conceptual approaches to “consensual democracy”. Special attention is paid to the changes that have occurred in Lebanese politics in recent decades.

¹. Researcher of “AcademyGate Publishing” (ISNI: 0000000514175052); Baku, Azerbaijan

E-mail: bahlulnuri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5377-7482>

To cite this article: Nuri, B. [2024]. Features of Lebanese “consociational democracy”. *History of Science journal*, 5(3), pp.66-76.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2024.v5.i3.66-76>

Article history:

Received: 09.05.2024

Accepted: 02.09.2024

LİVAN “KONSOSİONAL DEMOKRATİYASI”NIN XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Bəhlul Nuri¹

UOT: 321(569.3)

KBT: 66.03(5Liv)

HoS: 36.1

DOI: 10.33864/2790-0037.2024.v5.i3.66-76

Açar sözlər:

Livan,
“Konsosional demokratiya”,
İdentifikasiya,
Siyasət,
Prioritet,
Bışara Butros əl-Rai,
Misir Respublikası,
Liviya

ANNOTASIYA

Məlum olduğu kimi Livanın konsosiasiya modeli ölkədə sabitlik üçün nəzərdə tutulmuşdur. Amma modelin hazırda ciddi siyasi problemlərə səbəb olması iddia olunur:

- Siyasi mühitin iflic vəziyyətinə düşməsi: Qarşılıqlı veto hüququ tez-tez hökumətin bloklanmasına gətirib çıxarır ki, bu da islahatların keçirilməsini və ya böhranların effektiv həllini çətinləşdirir.
- Elitanın yerləşdirilməsi: Sistem tez-tez dəyişikliyə və məzmunlu islahatlara mane olan və siyasi status-kvonu gücləndirən ənənəvi məzhəb elitalarını möhkəmləndirir.
- Konstitusiya ziddiyyəti: Livan Konstitusiyası açıq şəkildə siyasi məzhəbciliyi ləğv etmək üçün milli məqsədi müdafiə edir, eyni zamanda məzhəbciliyin mövcudluğu üçün ətraflı təlimatlar verir və onilliklər ərzində inkişafı dayandıran əsas ziddiyyət yaradır.

1943-cü il Milli Pakta əsaslanan və 1989-cu il Taif Müqaviləsi ilə dəyişdirilən bu sistem məzhəb bölgülərini idarə etməyi hədəfləyir, lakin çox vaxt majoritar idarəçilikdən daha çox elit danışqlar və konsensus ilə xarakterizə olunan demokratiya ilə başa çatır.

Məqalədə Livan “konsosional demokratiyası”nın xüsusiyyətlərini nəzərdən keçirilir. Müəllif “konsosional demokratiya”ya əsas konseptual yanaşmaların qısa xarakteristikasını təqdim edir. Livan siyasətində son onilliklərdə baş verən dəyişikliklərə xüsusi diqqət yetirilir.

¹. “AcademyGate Publishing”-in tədqiqatçısı (ISNI: 0000000514175052); Bakı, Azərbaycan

E-mail: bahlulnuri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5377-7482>

Məqaləyə istinad: Nuri, B. [2024]. Livan “Konsosional Demokratiyası”nın Xüsusiyyətləri. *History of Science jurnalı*, 5(3), səh.66-76.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2024.v5.i3.66-76>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 09.05.2024

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 10.06.2024

Çapa qəbul edilmişdir: 02.09.2024

ОСОБЕННОСТИ ЛИВАНСКОЙ «КОНСОЦИАЛЬНОЙ ДЕМОКРАТИИ»

Бахлул Нури¹

УДК: 321(569.3)

ББК: 66.03(5Леб)

№S: 36.1

DOI: 10.33864/2790-0037.2024.v5.i3.66-76

Ключевые слова:

Ливан,
«Консенсуальная
демократия»,
Идентификация,
Политика,
Приоритет,
Бишара Бутрос аль-Раи,
Республика Египет,
Ливия

АННОТАЦИЯ

Как известно, консоциативная модель Ливана призвана обеспечить стабильность в стране. В настоящее время утверждается, что эта модель привела к серьёзным политическим проблемам:

- Политический паралич: Взаимное право вето часто приводит к блокировке правительства, затрудняя проведение реформ или эффективное разрешение кризисов.
- Укоренение элиты: Система часто способствует укреплению традиционных сектантских элит, которые зачастую препятствуют переменам и значимым реформам, а также укрепляют политический статус-кво.
- Конституционное противоречие: Конституция Ливана прямо провозглашает национальную цель ликвидации политического сектантства, но в то же время содержит подробные рекомендации по поводу существования сектантства, создавая фундаментальное противоречие, которое тормозит развитие на протяжении десятилетий.

Основанная на Национальном пакте 1943 года и изменённая Таифским соглашением 1989 года, эта система направлена на преодоление межконфессиональных разногласий, но зачастую в итоге приводит к демократии, характеризующейся переговорами и консенсусом элит, а не правлением большинства.

В статье рассматриваются особенности ливанской «консенсуальной демократии». Автор представляет краткую характеристику основных концептуальных подходов к «консенсуальной демократии». Особое внимание уделяется изменениям, произошедшим в ливанской политике в последние десятилетия.

¹ Исследователь в «AcademyGate Publishing» (ISNI: 0000000514175052); Баку, Азербайджан

E-mail: bahlulnuri@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-5377-7482>

Цитировать статью: Нури, Б. [2024]. Особенности ливанской «консоциальной демократии». *Журнал History of Science*, 5(3), с.66-76.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2024.v5.i3.66-76>

История статьи:

Статья поступила в редакцию: 09.05.2024

Отправлена на доработку: 10.06.2024

Принята для печати: 02.09.2024

1. Giriş

Livan məsələsi Yaxın Şərq problemlərini anlamaq üçün ən maraqlı və ən vacib məsələlərdən biri olaraq qalır və buna baxmayaraq, onun bəzi siyasi aspektləri hələ də işlənilməlidir. Müəllif bu məqalənin məqsədi kimi Livanın daxili siyasi xüsusiyyətlərinin dövlətlərarası münasibətlər sistemində ölkənin özünəməxsus regional mövqeyini müəyyən edən aspektlərini və öz növbəsində, dövlətlərarası münasibətləri dəstəkləyən regional amillərin müəyyən edilməsini görür. Livan konfessionalizmi- müxtəlif sosial (konfessional) qrupların nümayəndələri arasında müqavilə, konsosial əsaslara əsaslanan siyasi münasibətlər sistemidir. Müəllifin araşdırma sualı aşağıdakılardan ibarətdir. əsasən qeyri-rəsmi təcrübələri və hətta institusionallaşma elementlərini aşkara çıxaran siyasi qərarların qəbulu üsulu Livan dövlətinin faktiki demokratik institutlarını tamamlayır. Özlüyündə bu konsosiativ metod Livan cəmiyyətinin yüksək heterogenliyi və dövlətin mövcudluğu sistemində çox xüsusi şərtləri nəzərə alaraq izah etmək çətin olan Livan siyasətinin effektivliyi fenomeninin açarı kimi diqqəti cəlb edir. Müxtəlif dövrlərdə bu politologiya fenomeninə diqqət yetirən elm adamları buna çox vaxt ya yalnız Livanın aparıcı regional oyunçularla (siyasi rejimlər, transsərhəd islamçı təşkilatlar, Livan siyasi sahəsinin seqmentlərinin sponsorları) qarşılıqlı əlaqəsini təhlil etmək nöqtəyi-nəzərindən yanaşırdılar., ya da siyasi modelin spekulativ təhlili, adətən konsosiativ kimi təsnif edilir, növləri Avropa, Latin Amerikası və Afrikanın dövlət sistemlərində axtarıldı. Müəllif bu iki aspektdə xarici həmkarlarının mövcud parlaq işini müqayisə etməyi, məşhur demokratiya nəzəriyyəçilərinin siyasi elmi əsaslandırma elementlərini və nəticələrini Livanla bağlı zəngin Yaxın Şərq analitikası arsenalı ilə birləşdirməyi qarşısına vəzifə qoyub. Livanın siyasi sahəsinin strukturunun heyvətəməz canlılığı və onun güc elitasının sabitliyi diqqəti çəkir. O, faktiki tədqiqat sualının formalaşdırılmasına gətirib çıxarır və yoxlamaya ehtiyacı olan fərziyyəni ortaya qoyur. Bu məqsədlə daxili siyasi vəziyyət regionun bir neçə onilliklər ərzində ideoloji-siyasi inkişafı kontekstində təhlil edilir və bu regional kontekst bizə həm "dərin" güc paradigmasının xassələrini, həm də iqtidarın çatışmazlıqlarını düzgün qiymətləndirməyə imkan verir. Nəzəri və sırf praktiki planlarda Livan siyasi modeli - konfessionalizmin əsas müqavilə prinsipi (konsosiasiya) aşkar edilir və bu, regional və qlobal beynəlxalq münasibətlər sistemində qeyd olunduğu kimi daha ətraflı şəkildə araşdırılır. Əsas diqqət Livan siyasi istəblişmentinin müxtəlif dairələrinin differensiallaşmış xarici əlaqələrinə verilir. Livanın konfessiya təmsilçiliyi sisteminə, regional iqtisadi əlaqələrə və qlobal miqyasda siyasi təlimatların müəyyən edilməsinə xarici təsirlərin və siyasi-iqtisadi təsirlərin təhlükəsi vurğulanır, çünki Livanda əksər dönüş nöqtələrində ənənəvi olaraq xarici amillər aparıcı rol oynayırdı.

2. Livan idarəetmə sisteminə uyğunlaşması

Livan Respublikasının son illərdəki ictimai-siyasi inkişafı onun parlaq xüsusiyyətlərini tam şəkildə üzə çıxarmışdır. Bu, Yaxın Şərq regionunda bir çox cəhətdən unikal olan bu ölkənin xarici siyasət mövqeyinə də aiddir. Xarici siyasətinin deklorativ neytral kursu, bir çox onilliklər əvvəl elan edilmiş müdaxilə etməmək və bloklara qoşulmamaq prinsipi kimi, paradoks xarakteri daşıyan izahı çətin olan xüsusiyyətləri aradan qaldırmır. Onlar da öz növbəsində bu kiçik ölkənin istər-istəməz iştirak etdiyi regional prosesləri təhlil etməkdə çətinlik yaradır.

Politoloqlar və tarixçilər Livan cəmiyyətinin bir vaxtlar geniş yayılmış xüsusiyyətlərindən tədricən imtina edirlər: onun dini və etnik münasibətlərdə çoxkomponentli olması səbəbindən daxili münaqişələrə xas potensiala malik olması vurğulanır. Bu gün bir tərəfdən Livan cəmiyyətinin mürəkkəb (çoxölçülü) təbəqələşməsinin təbiətinə, digər tərəfdən isə dövlət səviyyəsində qərarların qəbulunun unikal siyasi mexanizminə qayıtmaq zərurəti yaranır. Əks halda, sosial inqilabın ("Ərəb bəhə" dövrü)

makroregional pafosu kontekstində hakimiyyət sisteminin sabitliyini və heyvətamiz dərəcədə həyat qabiliyyətli özünü təkrar istehsal edən "köhnə elita"nı necə izah etmək olar? Demək olar ki, hakimiyyətin bütün qollarında uzun sürən böhran zamanı hökumət strukturlarının işinin sabitliyini necə izah etmək olar – deputat mandatlarının üç dəfə uzadılması (2009-cu ildən 2018-ci ilədək), ölkə prezidenti vəzifəsinin üç il boş qalması (2013-cü ildən 2016-cı ilə qədər) və Nazirlər Kabinetinin uzunmüddətli formal zəifliyi - və bu sistemli siyasi dalandan nisbətən təhlükəsiz çıxış yolu?

Nəhayət, çoxtərəfli müharibə bürümüş Suriya ərazisindən Livana soxulmuş radikal islamçıların hücumlarını livanlıların uğurla dəf etməsini təhlil etmək asan deyil. Livanın güclü qeyri-dövlət yarımhərbi strukturu (Hizbullah) beynəlxalq Suriya münaqişəsinə cəlb edilir [Bahout, 2013].

Livanda ciddi daxili problemləri olan Fələstin düşərgələrinin olması və fələstinli hərbi və siyasi təşkilatların öz aralarında real mübarizə aparması da ölkəyə ictimai təhlükəsizlik və vətəndaş həmrəyliyi atmosferinə mənfi təsir edir. Və bütün bunlarla yanaşı, ölkə inkişaf edir, onun mədəni həyatı, ictimai düşüncəsi, söz və mətbuat azadlığı yüksək səviyyədədir. Müxtəlif ölkələrlə çoxşaxəli ikitərəfli əlaqələr gücləndirilir. Belə iqtisadi, siyasi, elmi və mədəni əlaqələrin inkişafı livanlılar üçün prioritet məsələlərdən biridir.

Livan üçün xarakterik olan çətin sosial münasibətlərin dinamik sabitliyi, mürəkkəb siyasi böhranları aradan qaldırmaq və onun kiçik ərazisində baş verən hərbi əməliyyatlardan (2006-cı ildə İsrail hücumu, 2007-ci ildə, 2016-2017-ci illərdə böyük ekstremist hücumlar) bərpa etmək qabiliyyəti ilə birlikdə bizi onun daxili siyasi xüsusiyyətlərinə və bölgədəki mövqeyinə daha yaxından nəzər salırıq.

Livanın siyasi qrupları ilə müxtəlif regional qüvvələr arasında əlaqə danılmazdır. Eyni zamanda, Livanın bütün Yaxın Şərqdəki siyasi proseslərdə iştirakı ilk baxışdan heç də həmişə aydın olmur [Bogaards, 2014]. Bununla belə, bu kiçik ölkənin beynəlxalq münasibətlərin təlatümlərindəki mühüm rolu, eləcə də Livanda daxili siyasi münasibətlərdə Yaxın Şərqdə baş verən hər hansı transformasiyanın dərhal əks-sədası, xüsusilə müasir tarix kontekstində diqqətlə araşdırıldığında aydın görünür. Müəllifin fərziyyəsi ondan ibarətdir ki, Livan dövlətinin həyat qabiliyyəti və onun çoxkomponentli cəmiyyətinin sabitliyi dərin iqtisadi vəziyyət şəraitində mümkündür. Ölkənin bütün regional proseslərə "uyğunluğu" kəskin və tez-tez tənqidlərə səbəb olan unikal ictimai-siyasi sistemi ilə bağlıdır [Christophersen, 2018].

3. Yeni Livan siyasi modelinin xüsusiyyətləri

Yuxarıda qeyd olunan paradoks siyasi qərarların qəbulunun xüsusi üsulundan - qeyri-formal institutlar və praktikalar (bəlkə də arxaik və repressiv) əsasında, demokratik institutları və prosedurları böyük ölçüdə tamamlayır və onları heterogen dövlətin xüsusi şəraitində effektiv edir. Müzakirə olunacaq Livan siyasi modeli kompromis qərarların qəbulu və onların effektivliyi üçün əlverişli şərtləri ehtiva edir. O, cəmiyyətin seqmentləri kimi bir-birindən fərqli görünən və hətta bir-birinə qarşı olan sosial qruplar arasında əməkdaşlıq üçün institusional ilkin şərtləri müəyyən edir [Fakhoury, 2014]. Bu qrupları təmsil edən siyasi dairələri regional kontekstdə nəzərə alsaq, bu xüsusilə aydın görünür.

Regional qarşıdurma nöqtəyi-nəzərindən Livan daha çox şiə və sünni dünyası arasında ziddiyyətlərin yaxınlaşdığı bir sahə kimi görünür. Ərəb regionunda bu, eyni zamanda xristianların mühüm dövlət vəzifələrini, hətta prezidentliyi belə əllərində saxladığı saxladığı müsəlmanların çoxluq təşkil etdiyi ölkənin unikal nümunəsini təmsil edir [El-Bacha, 2009].

Livanın bütün Yaxın Şərq regionu ölkələri ilə müqayisədə digər mühüm xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, bu ölkə respublika olmaqla öz siyasətində heç vaxt nə solçu ideyanı, nə də saf formada ərəb millətçiliyi ideyasını rəhbər tutmayıb. məsələn, Misir Respublikası, Liviya, Suriya və ya İraq kimi. Eyni zamanda, sağçı mühafizəkar siyasətə riayət edən inert ərəb monarxiaları ilə müqayisədə onun siyasətində əsaslı fərqlər qalırdı. Ola bilsin ki, bu

"Finikiyalı" xüsusiyyət - populyar ideologiyalar tərəfindən unudulmamaq və hər zaman müəyyən qədər sağlam skeptisizmə malik olmaq - livanlılara siyasi sövdələşmələrdə sakit olmaq və blokları və ittifaqları tez bir zamanda yenidən qurmaq imkanı verməkdə davam edir. Eyni zamanda, livanlılar üçün siyasətin də ticarət kimi öz sərhədləri, öz "konsepsiyaları" var ki, bu da oyun qaydalarının kobud şəkildə pozulması deməkdir.

Sırf daxili amillər demək olar ki, Livanın siyasi sahəsini bu çərçivədən kənara çıxarmadı. Mübariz partiya dəstələrinin hərəkətə keçdiyi və vətəndaş qarşıdurmasının alovlandığı çətin dövrlər məhz bütövlükdə regionda ideoloji qarşıdurmaların kəskinləşməsi (70-80-ci illər) və ya xarici təzyiqlər (1958, 1989-cu il hadisələri), o cümlədən hərbi təcavüz (1973, 1976, 1982, 2006) dövrlərinə təsadüf etdi.

4. "Domino effekti"-nin nəticələr

Hətta bəddnam (mətbuatda tələsik elan edilmiş və bir çox ekspertlər tərəfindən qəbul edilmiş) "domino effekti"yə baxmayaraq sosial təminat sahəsindəki çətin daxili vəziyyət, cəmiyyətin maddi səviyyəyə görə yüksək fərqlənməsi, siyasi təmsilçilik sisteminin aşkar çatışmazlıqları, sosial partlayışın xarici amilləri ilə birləşərək Livanı ərəb girdabına sürükləmədi. Regional mozaikanın bütün elementlərinin Livan üçün ən əlverişsiz birləşməni formalaşdırdığı belə sabitliyin paradoksu "ərəb baharı"nın bir əsas elementində ola bilər. Bu, hipotetik və çox ümumi şəkildə bir sıra ölkələrdə vaxtilə əsas dövlət ideologiyası rolunu oynamış ərəb millətçiliyinin uzun ətalətinə son qoymaqdan ibarətdir. Hakimiyyəti heç vaxt bu ideologiyaya arxalanmayan (yalnız 60-cı illərdə şühabilik ona rəğbət bəsləyirdi) Livan Respublikası ərəb sosializminin və millətçiliyinin ətalətli fəaliyyətinin dayandırılması ilə bağlı ağırlı yenidənqurma prosesini yaşamadı [Heydemann & Bouyssou, 2013; Lustick, 1997].

Çox güman ki, "ərəb baharı" zamanı bir vaxtlar ərəb dünyasında, o cümlədən milli ərəb icmasında gurultulu bərabərlikçi vətənpərvərlik ideyalarından, sosial yönümlü siyasətdən sərt şaquli geriye dönüş baş verdi. Yeni global dominantlar sisteminə post-kapitalizm integrasiyasına doğru geriye dönüş (əsaslı yeni tipli formasiyalar şəraitində texnoloji inkişafın ən yüksək templəri və iqtisadi determinizm) reallığa çevrildi [Koury, 1976; Lijphart, 1969]. Doğrudur, tez-tez ərəb ənənələri (mədəni, işgüzar, sosial əlaqələr və s.) ilə əlaqəli sosial ətalət, güc modellərinin tanınmış tarixi hadisələrini xatırlayaraq, baş verənlər haqqında adi fikirləri uzun müddət saxlayacaqdır (məsələn, "hərbi idarə", "hakimiyyətdə olan dini azlıq", "aparıcı partiyanın müəyyənəddici rolu" və s.). Amma bu xatirələr yalnız ilğım kimi əhali və hətta politoloqlar üçün cəlbedici bir görünüş olacaq. Belə ideyalarla eyniləşdirilən sosial ətalət (yaxud ənənənin ətaləti) daha sonra tərəqqiyə əsas maneə elan edilə bilər. Qlobal "ərimə qazanı" Yaxın Şərfin ən zəngin və ən müxtəlif dini ənənələrini mənimsəyəcəmi, zahirən tarixin axınına qarşı dayanacaqmı?

Qeyd olunan xüsusiyyətlərdən birincisinə qayıdaraq, vurğulamaq lazımdır ki, Livan öz daxili dini vəziyyətinə görə unikalıdır. Eyni zamanda, onun əsas dini icmalarının xarici siyasət istiqamətləri həmişə eyni dini əsasda olan adi düşərgələrlə uyğun gəlmir [Lustick, 1979]. Beləliklə, Livan şüələri həqiqətən də öz din qardaşları olan İrandan yardım almağa çox meyillidirlər. Lakin bu, onların maronit (katolik) icmasının nümayəndələrinin üstünlük təşkil etdiyi Azad Vətənpərvərlik Hərəkatı ilə uzun müddət (demək olar ki, 2005-ci ildən) sıx siyasi təmasda olmasına mane olmur. Məlumat üçün bildirək ki, maronit patriarxı Bışara Butros əl-Rai 2011-ci ilin noyabrında taxta çıxdıqdan bir il yarım sonra Katolik Kilsəsinin kardinalı rütbəsinə yüksəldi (maronilərin tarixində ilk kardinal-patriarx idi). Onun sələfi Nəsrullah Butros Sifeyir olub [Hudson, 1967].

Livandakı sünnilər daha çox parçalanmış regional üstünlükləri ilə seçilirlər. Onların əhəmiyyətli bir hissəsi təbii ki, Səudiyyə Ərəbistanına, onun regiondakı nüfuzuna və iqtisadi imkanlarına yönəlib. Amma bir çox sünnilər bu krallıqla heç bir əlaqəsi olmayan siyasi qüvvələrin bir hissəsidir. Onların arasında mütərəqqilər də var, kommunistlər də, suriyaçılıq

tərəfdarları da; Sünnilər tamamilə fərqli dini inancların nümayəndələrinin üstünlük təşkil etdiyi hərəkətlərin bir hissəsidir.

5. Hazırkı siyasi sistem

Hazırkı Livanın demokratik sistemi yarım əsr əvvəl qeyd olunan nümunəni heyratamiz dərəcədə dəqiq şəkildə təsdiqləyir: daxili tarazlığın qorunması siyasi sistemə qarşı xarici tələblərin azaldılmasını nəzərdə tutur. Başqa sözlə, siyasi quruluşun heyratamiz orijinallığı qeyri-demokratizmdən şübhələnmək üçün bəhanə və müəyyən bir modelə uyğun olaraq islah məqsədi ilə kənar müdaxilə üçün səbəb olmamalıdır [Seaver, 2000]. Yalnız “demokratik plüralizm” çoxkomponentli cəmiyyətdə dinlərarası və ümumilikdə sosial tarazlığın qorunması üçün ilkin şərt ola bilər, və əksinə, müdaxilə - istər kobud siyasi (kənardan dəstək və hətta müxalifətin yaradılması), iqtisadi (məşhur sanksiyalar), hərbi (müharibə təşkilatlarının silahlanması və maliyyələşdirilməsi və birbaşa müdaxilə) olsun - istər-istəməz tarazlığı pozur və demokratiyanın islahına deyil, sosial xaosa gətirib çıxarır [Magnier, 2018].

Konsosiallığın əsas nəzəriyyəçilərinin təşviqinə baxmayaraq, Livandakı vəziyyət, hətta nisbətən sakit illərdə - ən azı 1975-ci ildə vətəndaş müharibəsi başlayana qədər, tənqidçilərə bunu deməyə əsas verirdi: “Klassik konsosiallıq demokratiyasının tərifli qiymətləndirmələrinin əksinə olaraq” [Messarrah, 1983]. Livanda plüral cəmiyyət üçün davamlı demokratik həllər təmin edə bilmədi. Bu, belə cəmiyyətlər (çoxluq cəmiyyətləri) üçün ən yaxşı siyasi alətin konsosial demokratiyadan istifadə olduğunu irəli sürən əksər nəzəriyyələrə ziddir” [Yiftachel, 1992, p.324]. Xarici təcavüz və İsrail işğalı ilə daha da ağırlaşan daxili münaqişələr silsiləsi, dəhşətli qisas aktları (və sadəcə olaraq qarşılıqlı intiqam) Livan dövləti üçün ciddi problem yaratdı və faciəli “Livanlaşma” terminini beynəlxalq leksikonda yerləşdirdi.

Yenə də yuxarıdakı kateqoriyalı qiymətləndirmə ilə razılaşmaq olmaz. Həqiqətən də, bir çox cəhətdən Livandakı vəziyyətin sabitliyini pozan əsas amil xaricdən ölkəyə vaxtaşırı təsirlər (xarici siyasət müdaxilələri və onun ərazisində xarici hərbi personalın, məsələn, Amerika və Fransa komandalarının mövcudluğuna qədər) olmuşdur). Daxili siyasi konsensusun tapılması mexanizmlərinin inkişafına mane olan digər amil, xüsusilə 1970-ci ildən sonra pisləşən Livan qaçqın düşərgələrində fələstinli silahlı təşkilatların mövcudluğu problemi idi. Üstəlik, 1975-ci ilə qədər Livan demokratiyası hələ kifayət qədər gənc idi və müstəqilliyin otuz ili ərzində dövlət institutlarının konsensual təbiətinin o çətin xarici siyasət şəraitində yetişməyə vaxtı yox idi [Wintour, 2019].

Tezliklə, vətəndaş müharibəsi zamanı hökumət qərarlarının qəbulunun bilavasitə kompromis xarakteri daşıyan böhran, tərəflərin güzəştə getmək və bütün livanlılar üçün məqbul həll yolları tapmaq istəmədiyi üçün daha da şiddətlənən qaçılmaz toqquşmalara səbəb oldu. Bu böhran təbii olaraq Livan dövlətində kök salmış və artıq öz effektivliyini nümayiş etdirmiş demokratik modelin effektivliyinə şübhələr yaradırdı. Müxtəlif Livan icmaları və klanlarının milisləri (yaraqlıları) arasında şiddətli toqquşmalar konsosial demokratiyanın gələcəyi ilə bağlı mütləq bədbinlik hissinə səbəb oldu.

6. Nəticə

Konsosializmin tənqidinin ən mühüm məqamına- bu sistemin oliqarx təbiətinə qayıdaraq, onun təhlilini ən çətin vəzifə kimi qəbul etmək lazımdır. Üstəlik, Livanın hazırkı daxili prosesləri, təəssüf ki, belə bir qiymətləndirmənin lehinə nəticələrə gətirib çıxara bilər. Hakim dairələrlə iqtidarda olan icmaların nümayəndələri arasında əhalinin real tələbatlarından uzaqlaşması, dərinləşən sosial təbəqələşmə ilə yanaşı, bu mühüm məsələni də nəzərdən qaçırmğa imkan vermir. İstənilən demokratiyanın əsl bəlası onun ideal anlayışında bu prinsipin əsaslarını sarsıdan “xalq nümayəndələrinin” öz daxili məntiqi ilə

yaşayan hakimiyyət təbəqəsinə (idarəçilər və qanunvericilər) avtomatik keçidinə çevrilmişdir.

Bununla yanaşı, Livan kimi mürəkkəb sosial quruluşa malik ölkələrdə "elita"nın rifahını onların seçki bazası və siyasi dəstəyinin əsasını təşkil edən klan-konfessional qruplar müəyyən edir. Beləliklə, "elitalar" qarşılıqlı qarşılıq quruluşa və buna görə də öz müstəqillərini bu qarşılıq quruluşa cəlb etməyə məhkumdurlar. Belə bir şəraitdə "danışqlar aparan siyasətçilər" fenomeni paradoksal görünə bilər, ancaq o halda ki, onlara müxtəlif sosial qrupların, o cümlədən dini icmaların və milli icmaların nümayəndələri kimi baxaq. Onların maraqları istər-istəməz davamlı olaraq toqquşacaq, bəlkə də, qısamüddətli taktiki ittifaqlar istisna olacaq.

Belə bir sxemə, onu fərziyyədən reallığa qaytaran əhəmiyyətli düzəlişin, bir vaxtlar formalaşmış (o cümlədən Amerika cəmiyyəti üçün) "üst-üstə düşən üzlüklər" fərziyyəsindən, eləcə də bir-biri ilə sıx əlaqəli olan "kəsişmələr" konsepsiyasından götürülməsi təklif edilmişdir. Bu fikirlərə görə, siyasi elitalar arasında güzəştə getməyə stimül onların müəyyən müvafiq qruplara deyil, fərqli qruplara - heterogen deyilən, üst-üstə düşən üzlüyə cəlb olunması ola bilər. Bu fenomenin nəticəsi olaraq, müxtəlif sosial qrupların liderləri və onların siyasi nümayəndələri daha çox qarşılıqlı məqbul mövqelər inkişaf etdirməyə çalışmalı və hər kəsi daha qane edən həll yolları axtarmalıdırlar. Siyasi sabitlik istəyinin dərəcəsindən asılı olaraq, cəmiyyətin heterogenlik səviyyəsini çox aşan siyasətçilər və Liphartın dediyi kimi "rəqabət edən subkulturaların" görkəmli nümayəndələri sırf "rəqabətli davranışa" riayət edə və bununla da qarşılıqlı gərginliyi və siyasi qeyri-sabitliyi daha da gücləndirə bilərlər, lakin onlar mədəni parçalanmanın məhdudlaşdırıcı və sabitliyi pozan təsirlərinə qarşı durmaq üçün düşünülmüş səylər də göstərə bilərlər. Müstəqil dövlətin mövcud olduğu onilliklər ərzində Livan icma liderləri və siyasətçiləri arasında həm birinci, həm də ikinci növ səylər müşahidə oluna bilər.

Livanda icmalararası münasibətlərin parçalanması müvafiq sosial qruplar (dini icmalar və klanlar) adından hakimiyyətdə danışan və fəaliyyət göstərən siyasi elitada davam edir. Məlumdur ki, hətta ayrı-ayrı dini icmalar daxilində müxtəlif siyasi qüvvələrin başında müxtəlif klanlar dayanırdı (məsələn, tez-tez bir-biri ilə toqquşan bir neçə tanınmış maroni partiyası, iki əsas şiə təşkilatı, iki druz qurumu və s.), onlar qarşılıqlı dövlətlərindən sonra siyasi kompromis yolları axtarmağa məcbur olmuşlar. Livan cəmiyyətinin parçalanması tarixən dərin kök saldığı kimi, sosial ünsürlər arasında münasibətlərin müqavilə, barışdırıcı xarakterini də izləmək olar. "Konsosional mexanizm"in necə işlədiyini xüsusilə Livanda daxili siyasi nizamlanmanın nisbətən son hadisələri aydın şəkildə nümayiş etdirir.

Səad Həriri 2015-ci ilin payızında, "prezident boşluğu"nın zirvəsində əsas postları bölüşdürmək üçün razılaşma cəhdi müşahidəçinin diqqətindən yayına bilmədi. Prezident postuna əsas namizədlər olan Mişel Aun və Səmir Cəcə arasında münasibətlər barışmazlıq həddinə çatanda o, maroni Süleymaan Francieni ən yüksək posta yüksəltmək təşəbbüsü ilə çıxış etdi. Livanın aparıcı siyasətçiləri arasında bu məsələdə konsensusun olmaması nəticəsində bu layihə xaricdən həm maddi, həm də siyasi dəstək almasına baxmayaraq, uğursuzluğa düçar oldu. Əsas oyunçuların fikirlərini uyğunlaşdırmaq və əsas siyasi qüvvələrin nümayəndələri ilə müvafiq icmalar arasında hakimiyyətin bölüşdürülməsi üçün nisbətən qarşılıqlı məqbul sxemin həyata keçirilməsi daha bir il çəkdi. 2016-cı ilin payızında M. Aun prezident, S. Həriri isə hökumət başçısı oldu: hər ikisi müvafiq olaraq İran və Səudiyyə Ərəbistanı tərəfindən dəstəklənən vaxtilə müxalif siyasi ittifaqlara mənsub idi. Nazirlər Kabinetinin sonrakı formalaşdırılması zamanı da "birləşmə" mexanizmi işlədi. Hökumət təsdiqləndi və Livanın yeni prezidentinin dövlət səfəri etdiyi ilk ölkə Səudiyyə krallığı oldu.

Bundan əlavə, 2017-ci ilin yazında prezidentin fərmanı ilə deputatların səlahiyyətlərini üçüncü dəfə uzatmaq cəhdinin qarşısı alınıb və bu, onları nəhayət, həmin il iyunun 17-də yeni seçki qanununu qəbul etməyə vadar edib. Bu, 2011-ci ildə o vaxtkı Nəcib Mikati

hökumətinin daxili işlər naziri Marvan Çarbel tərəfindən təklif edilən qanun layihəsinə əsaslanırdı. O, proporsional seçki prinsipinə əsaslanmış və genişlənmiş seçki dairələri arasında 26 deyil, 15 olmaqla deputatların kvotalarının bölüşdürülməsini, dairələrin dini tərkibinə isə onlarda üstünlük təşkil edən dini icmalardan asılı olaraq kvotaların tətbiq edilməsini nəzərdə tuturdu.

Seçki qanunvericiliyinə edilən dəyişiklik son nəticədə Livanda siyasi postların bölüşdürülməsi ənənəsini və dini mənsubiyyətinə və yaşayış sahəsinə uyğun olaraq parlament yerləri üçün kvotaları möhkəmləndirməyə çalışanların təklif etdiyi yolu izlədi, və bu, Livan demokratiyasının daha bir paradoksal addımı idi, çünki zahirən bir növ mühafizəkar geri çəkilməyə bənzəyirdi. Bu dəfə siyasi konfessionalizmin açıq şəkildə möhkəmlənməsindən ən çox faydalanan xristian icması oldu, çünki kəmiyyət baxımından ən çox daralmışdı.

Konfessiyaların qəbul etdiyi “mühafizəkar islahat”a digər icmaların dəstəyi çətdirici ola bilər. Mümkündür ki, bədnam müsəlman-xristian siyasi rəqabəti yalnız güc qruplarının yuxarıda qeyd olunan “üst-üstə düşən üzlüyü” səbəbindən realılıqla çox az əlaqəsi olan şərti bir sxemdir. Amma bəlkə də belə yekdilliyin əsası hakim siyasi elitanın ölkədə mövcud siyasi və iqtisadi təsir bölgüsü sistemini darmadağın edə biləcək yeni qüvvələri öz dövrəsinə buraxmaq istəməməsi idi.

ƏDƏBİYYAT

1. Bahout, J. (2013, November 15). Sectarianism in Lebanon and Syria: The dynamics of mutual spill-over. *Peace Brief*, No. 159. United States Institute of Peace. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.usip.org/sites/default/files/PB159.pdf>
2. Bogaards, M. (2014). *Democracy and social peace in divided societies: Exploring consociational parties*. Palgrave Macmillan, 174 p.
3. Christophersen, M. (2018, April 1). Implementation of the 2030 Agenda in Lebanon: Pursuing sustainable development under sectarianism in Lebanon. *International Peace Institute*, 6–24.
4. El-Bacha, M. (2009, Summer). Démocratie et culture politique libanaise. *Confluences Méditerranée*, No. 70, *Liban, de problèmes en crises*, 71–87. L'Harmattan. <https://doi.org/10.3917/come.070.0071>. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.cairn.info/revue-confluences-mediterranee-2009-3-page-71.htm>
5. Fakhoury, T. (2014, Spring). Debating Lebanon's power-sharing model: An opportunity or an impasse for democratization studies in the Middle East? *Arab Studies Journal* (Special Issue: Cultures of Resistance), 22(1), 230–255.
6. Heydemann, S., & Bouyssou, R. (2013, October–December). Après le séisme: Gouvernement économique et politique de masse dans le monde arabe. *Critique internationale*, No. 61, 69–84. <https://doi.org/10.3917/crui.061.0069>. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.cairn.info/revue-critique-internationale-2013-4-page-69.htm>
7. Hudson, M. C. (1967, November). A case of political underdevelopment. *Journal of Politics*, 29, 836.
8. Koury, E. M. (1976). *The crisis in the Lebanese system: Confessionalism and chaos*.
9. Lijphart, A. (1969, January). Consociational democracy. *World Politics*, 21(2), 207–225.
10. Lijphart, A. (1981). Consociational theory: Problems and prospects. A reply. *Comparative Politics*, 13(3), 355–360. <https://doi.org/10.2307/421902> <https://www.jstor.org/stable/421902>
11. Lustick, I. S. (1979). Stability in deeply divided societies: Consociationalism versus control. *World Politics*, 31(3), 325–344. <https://doi.org/10.2307/2009992>

12. Lustick, I. S. (1997). Lijphart, Lakatos, and consociationalism. *World Politics*, 50(1), 88–117.
13. Magnier, E. J. (2018, November 21). Hezbollah in Lebanon: US hegemony is over. *Al-Rai* (Kuwait). Retrieved August 26, 2019, from <https://ejmagnier.com/2018/11/21/hezbollah-in-lebanon-us-hegemony-is-over>
14. Messarrah, A. N. (1983). *Le modèle politique libanais et sa survie: Essai sur la classification et l'aménagement d'un système consociatif*. Beyrouth: Université Libanaise.
15. Seaver, B. M. (2000). *The regional sources of power-sharing failure: The case of Lebanon*.
16. Wintour, P. (2019, February 25). UK to outlaw Hezbollah's political wing. *The Guardian*. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/25/uk-outlaw-ban-hezbollah-political-wing-lebanese>
17. Yiftachel, O. (1992, November). The state, ethnic relations and democratic stability: Lebanon, Cyprus and Israel. *GeoJournal*, 28(3), 319–332. <https://doi.org/10.1007/BF00817909>

REFERENCES

1. Bahout, J. (2013, November 15). Sectarianism in Lebanon and Syria: The dynamics of mutual spill-over. *Peace Brief*, No. 159. United States Institute of Peace. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.usip.org/sites/default/files/PB159.pdf> (in English)
2. Bogaards, M. (2014). *Democracy and social peace in divided societies: Exploring consociational parties*. Palgrave Macmillan, 174 p. (in English)
3. Christophersen, M. (2018, April 1). Implementation of the 2030 Agenda in Lebanon: Pursuing sustainable development under sectarianism in Lebanon. *International Peace Institute*, 6–24. (in English)
4. El-Bacha, M. (2009, Summer). *Democracy and Lebanese political culture. Confluences Méditerranée*, No. 70, *Lebanon: From Problems to Crises*, 71–87. L'Harmattan. <https://doi.org/10.3917/come.070.0071>. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.cairn.info/revue-confluences-mediterranee-2009-3-page-71.htm> (in French)
5. Fakhoury, T. (2014, Spring). Debating Lebanon's power-sharing model: An opportunity or an impasse for democratization studies in the Middle East? *Arab Studies Journal* (Special Issue: *Cultures of Resistance*), 22(1), 230–255. (in English)
6. Heydemann, S., & Bouyssou, R. (2013, October–December). After the earthquake: Economic governance and mass politics in the Arab world. *Critique Internationale*, No. 61, 69–84. <https://doi.org/10.3917/crui.061.0069>. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.cairn.info/revue-critique-internationale-2013-4-page-69.htm> (in French)
7. Hudson, M. C. (1967, November). A case of political underdevelopment. *Journal of Politics*, 29, 836. (in English)
8. Koury, E. M. (1976). *The crisis in the Lebanese system: Confessionalism and chaos*. (in English)
9. Lijphart, A. (1969, January). Consociational democracy. *World Politics*, 21(2), 207–225. (in English)
10. Lijphart, A. (1981). Consociational theory: Problems and prospects. A reply. *Comparative Politics*, 13(3), 355–360. <https://doi.org/10.2307/421902> (in English)
11. Lustick, I. S. (1979). Stability in deeply divided societies: Consociationalism versus control. *World Politics*, 31(3), 325–344. <https://doi.org/10.2307/2009992> (in English)
12. Lustick, I. S. (1997). Lijphart, Lakatos, and consociationalism. *World Politics*, 50(1), 88–117. (in English)

13. Magnier, E. J. (2018, November 21). Hezbollah in Lebanon: US hegemony is over. *Al-Rai* (Kuwait). Retrieved August 26, 2019, from <https://ejmagnier.com/2018/11/21/hezbollah-in-lebanon-us-hegemony-is-over> (in English)
14. Messarrah, A. N. (1983). *The Lebanese political model and its survival: An essay on the classification and organization of a consociational system*. Beirut: Lebanese University. (in French)
15. Seaver, B. M. (2000). *The regional sources of power-sharing failure: The case of Lebanon*. (in English)
16. Wintour, P. (2019, February 25). UK to outlaw Hezbollah's political wing. *The Guardian*. Retrieved August 26, 2019, from <https://www.theguardian.com/world/2019/feb/25/uk-outlaw-ban-hezbollah-political-wing-lebanese> (in English)
17. Yiftachel, O. (1992, November). The state, ethnic relations and democratic stability: Lebanon, Cyprus and Israel. *GeoJournal*, 28(3), 319–332. <https://doi.org/10.1007/BF00817909> (in English)